

його загальної частини. Таке внесення змін буде менш проблематичним, ніж невизнання юридичної особи суб'єктом злочину. Це також дасть змогу відійти від спірної концепції Б.В. Волженкіна про розмежування понять суб'єкта злочину та суб'єкта кримінальної відповідальності.

2. Вважаємо за необхідне визначити механізм захисту прав осіб, які володіють корпоративними правами щодо юридичних осіб. Прогалиною є відсутність норм, які регулюють інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб у разі зміни власника юридичної особи.

3. Необхідно вирішити питання про можливість припинення юридичних осіб публічного права до кримінальної відповідальності за корупційні злочини, адже, як відомо, саме у цих органах найбільш поширена корупція, яка пов'язана з розкраданням бюджету.

4. Оскільки штраф в Україні розглядається не як форма відшкодування заподіяної шкоди, а як вид кримінально-правових засобів впливу на юридичних осіб, що повинний

відповідати розміру заподіяної шкоди та характеру і суспільній небезпеці злочину, то його зменшення є недоцільним. До того ж закон передбачив положення, відповідно до якого з огляду на майновий стан юридичної особи суд може призначити штраф із розстрочкою виплати певними частинами строком до трьох років.

5. Зауважимо, що поза увагою законодавця залишилося застосування до юридичних осіб кримінального впливу за такі злочини, як злочини проти людства, вимагання та шантаж, шахрайство, фіктивне підприємництво, фіктивне банкрутство, протидія незаконній господарській діяльності, підробка документів, грошей, цінних паперів, незаконне захоплення земельних ділянок під забудову, контрабанда товарів та низка інших злочинів.

6. Пропонуємо перелік покарань в Україні доповнити такими, як припинення діяльності юридичної особи або її структурного підрозділу на певний строк як головне покарання та позбавлення права займатися певною діяльністю на певний строк – як додаткове.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Стенхоуп К.К. Основы уголовного права / Пер. с англ. В.И. Каминской; Под ред. Б.С. Никифорова. – М.: Изд-во. иностр. лит., 1949. – 600 с.
2. Яремко Г.З. Система заходів кримінально-правового характеру / Г.З. Яремко // Часопис Академії адвокатури України. – 2014. – № 4. – С. 89–96.
3. Гришук В.К. Питання кримінальної відповідальності юридичних осіб в Англії, США, Франції та Республіці Польщі. // Вісник Академії адвокатури України. – 2007. – № 3. – С. 79–88.
4. Волженкин Б.В. Уголовная ответственность юридических лиц: Серия: «Современные стандарты в уголовном праве и уголовном процессе». – СПб, 1998. – 40 с.
5. Лейленд П. Кримінальне право: Злочин, покарання, судочинство: Англійський підхід. / З англ. пер. П. Тарашук. – К.: Основи, 1996. – 207 с.
6. Орловська Н. Про модель кримінально-правового впливу на юридичну особу // Юридичний вісник. – 2014. – № 2. – С. 161–166.
7. Уголовное законодательство зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии, Японии). Сб. законодательных материалов / Под ред. И.Д. Козочкина. – М.: Зерцало, 1998. – 352 с.
8. Суворкін В.А. Кримінальна відповідальність юридичних осіб за контрабанду товарів як позитивний фактор попередження злочинів у сфері ЗЕД // Визначальні тенденції генезису державності і права: збірник наук. Праць Міжнародна наук. практ. конф. «Треті Прибузькі юридичні читання» (Миколаїв, 23–24 листопада 2007 р.) – С. 700–701.

УДК 343.28/.29

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСАД ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ОБМЕЖЕНО ОСУДНИМ ОСОБАМ

ACTUAL PROBLEMS OF SPECIAL BEGINNINGS OF SENTENCING OF LIMITED RESPONSIBLE PERSONS

Ворона В.С.,

аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін

Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

У статті розглядаються питання спеціальних засад призначення покарання обмежено осудним особам. Досліджено обмежену осудність, її юридичний та медичний критерії. Автор аналізує правила призначення покарання обмежено осудним особам та пропонує зміни до чинного законодавства.

Ключові слова: обмежена осудність, обмежено осудна особа, спеціальні засади призначення покарання, призначення покарання.

В статье рассматриваются вопросы специальных начал назначения наказания ограниченно вменяемым лицам. Исследована ограниченная вменяемость, ее юридический и медицинский критерии. Автор анализирует правила назначения наказания ограниченно вменяемым лицам и предлагает изменения в действующее законодательство.

Ключевые слова: ограниченная вменяемость, ограниченно вменяемые лица, специальные начала назначения наказания, назначение наказания.

The article deals with questions about the special beginnings of sentencing of limited responsible persons. Investigated limited responsible, her legal and medical criteria. The author analyzes the rules of sentencing of limited responsible persons and suggests changes to existing legislation.

Key words: limited responsible, limited responsible person, special beginnings of sentencing, sentencing.

Постановка проблеми. Кримінальний закон неоднаково підходить до вирішення питання про призначення покарання різним особам, що підлягають кримінальній відповідальності. Саме тому серед спеціальних засад призначення покарання виділяють спеціально-суб'єктні засади, тобто такі, що мають стосунок до окремих категорій осіб, а саме щодо обмежено осудних, неповнолітніх осіб та осіб, що виконували спеціальне завдання. Поміж наведених суб'єктів помітне місце займають особи, визнані судом обмежено осудними. Специфіка призначення покарання обмежено осудним пов'язана з особливостями їхнього кримінально-правового статусу.

Стан дослідження. Обмежену осудність та спеціальні засади призначення покарання обмежено осудним у різні часи досліджували Н.Ф. Кузнецова, О.І. Рарог, Н.С. Таганцев, В.С. Трахтергов тощо. На сучасному етапі розвитку кримінально-правової науки цим питанням приділяють увагу у своїх публікаціях С.В. Долгова, О.О. Дудоров, О.В. Зайцев, Г.В. Назаренко, В.В. Полтавець, Р.Р. Тугушев, Ю.В. Шинкарьов та інші.

Метою статті є розгляд спеціальних засад призначення покарання обмежено осудним особам.

Виклад основного матеріалу. Концепція обмеженої або зменшеної осудності для оцінки суміжних станів між психічною хворобою і повним психічним здоров'ям сформулювалась ще у XIX столітті. Сьогодні під обмеженою осудністю розуміють знижену психічним розладом здатність винного суб'єкта діяти усвідомлено та керувати своїми діями під час учинення злочину [1, с. 27], або ж психічний стан особи, за якого під час вчинення злочину у винного була обмежена здатність усвідомлювати фактичний характер чи суспільну небезпеку своїх дій (бездіяльності) або керувати ними через розлад психічної діяльності або інших психічних аномалій, що не виключає кримінальну відповідальність та покарання такої особи [2].

Категорія обмеженої осудності у кримінальному праві має такі основні риси: 1) характеризує стан особи з психічними аномаліями, яка вчинила злочин; 2) являється не проміжною категорією між осудністю та неосудністю, а складовою частиною осудності; 3) як складова частина осудності є передумовою кримінальної відповідальності осіб із психічними аномаліями, які вчинили злочин; 4) є обставиною, яка пом'якшує кримінальне покарання, не має самостійного визначального значення і враховується судом під час призначення покарання у сукупності з іншими даними й обставинами, які характеризують злочин і особу винного; 5) ніколи і ні за яких умов не може бути витлумачена як обставина, яка обтяжує відповідальність; 6) може бути підставою для визначення режиму утримання засуджених до позбавлення волі і призначення примусового лікування, яке поєднується з покаранням; 7) може мати кримінально-правове значення для визначення розподілу ролей співучасників у злочинах, скоєних у співчасті; 8) належить тільки до часу скоєння особою злочину і самостійно ніяких правових та інших наслідків після відбування покарання не тягне; 9) може визнаватися тільки слідчим у постанові і судом у вироку на підставі компетентного висновку про це експерта-психіатра [2].

Нормативно положення про обмежену осудність закріплені в ч. 1 ст. 20 КК України, де зазначено, що підлягає кримінальній відповідальності особа, визнана судом обмежено осудною, тобто така, яка під час вчинення злочину через наявний у неї психічний розлад не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними.

Зі змісту закону вбачається, що а) обмежена осудність пов'язана з наявністю у суб'єкта певного психічного розладу, психічної аномалії; б) внаслідок такого психічного стану особа не повною мірою здатна усвідомлювати фактичні ознаки і суспільну небезпечність вчиненого діяння. Однак, на відміну від неосудної особи, в обмежено осуд-

ної особи здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними повністю не виключається; в) обмежена осудність не виключає осудності як обов'язкової ознаки суб'єкта, а отже, не виключає і кримінальну відповідальність за вчинене [3, с. 161].

Взагалі ж обмежена осудність фактично є різновидом осудності. Ці два поняття об'єднують те, що особа, яка перебуває в одному з цих станів, визнається суб'єктом злочину та підлягає кримінальній відповідальності. Але при цьому обмежена осудність має спільні ознаки і з неосудністю. Насамперед це наявність відхилень розумової діяльності. Проте якщо в законодавстві чітко виділяються різновиди відхилень, які мають місце під час неосудності (хронічне психічне захворювання, недоумство тощо), то у нормі про обмежену осудність йдеться як про психічний розлад, але не вказуються його різновиди. По-друге, неосудна особа не може усвідомлювати свої дії або бездіяльність, а обмежена особа не здатна робити це повною мірою. За аналогією з поняттям «неосудність» стан обмеженої осудності також розглядається за двома критеріями: медичним та юридичним [4, с. 144].

Юридичним критерієм обмеженої осудності є неможливість повною мірою усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпечність своїх дій (бездіяльності) – інтелектуальна ознака, або керувати ними – вольова ознака. Інтелектуальна ознака юридичного критерію обмеженої осудності означає, що особа не розуміє повною мірою фактичну сторону, тобто дійсний зміст своєї поведінки. Вольова ознака свідчить про такий ступінь руйнування психічним розладом вольової сфери людини, за якого вона не може повною мірою керувати своїми діями (бездіяльністю). Це самостійний елемент, який і за відсутності інтелектуальної ознаки може свідчити про наявність юридичного (психологічного) критерію обмеженої осудності, невинядково в законі між цими ознаками стоїть сполучник «або».

Судова практика, а також дані психіатрії та психології свідчать, що особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, за вказаного стану психіки усвідомлює фактичну сторону свого діяння, може усвідомлювати суспільну небезпеку як своїх дій, так і їх наслідків, однак не може повною мірою керувати своєю поведінкою. У такому разі на підставі однієї лише вольової ознаки можна говорити про обмежену осудність. Необхідно мати на увазі, що нездатність повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) – інтелектуальна ознака, завжди свідчить і про наявність вольової – нездатності повною мірою керувати цими діями й, отже, про наявність юридичного критерію обмеженої осудності [5, с. 415].

Деякі вчені, наприклад Н.Ф. Кузнецова [6, с. 283–288], О.І. Рарог [7, с. 170–173], вважають, що інтелектуальний критерій обмеженої осудності полягає у тому, що особа в момент здійснення злочину не здатна до кінця розуміти зв'язок між вчиненням нею діянням і наслідками, а також соціальний зміст свого діяння, його небезпеку для суспільства. Вольова ознака зводиться до того, що особа не здатна повною мірою керувати своїми діями.

Водночас, як слушно зазначає О.В. Зайцев, не можна виключати впливу психічних розладів на усвідомлено вольову поведінку осіб, визнаних осудними щодо інкримінованих їм діянь. Це ті вади, що через свою патологічну основу істотно обмежують волю особистого вибору, знижують самоконтроль, повноту відображення у свідомості об'єктивної і суб'єктивної дійсності, погіршують її сприйняття, ускладнюють рішення проблемних ситуацій [5, с. 416].

Мова йде про медичний критерій обмеженої осудності, на важливість якого звертав увагу ще Н.С. Таганцев [8, с. 147]. Медичним критерієм є психічні розлади, через які особа не могла повною мірою усвідомлювати фактичний характер і ступінь суспільної небезпечності своїх дій

та керувати ними. В.Б. Первомайський та І.І. Семенкова вважають, що медичним критерієм обмеженої осудності є психічні розлади непсихотичного рівня, суттєвою ознакою яких є обмеження здатності усвідомлювати свої дії та (або) керувати ними за якісного збереження критичної функції свідомості [9, с. 49]. Тобто медичний критерій є родовим поняттям психічного розладу, що розуміється як загальна категорія для всіх розладів психічної діяльності будь-якого ступеня тяжкості [10, с. 117].

Під час розроблення КК України 2001 р. пропонувалось у формулі обмеженої осудності використати не психічні розлади, а хворобливий стан психіки. Однак, на думку О.В. Зайцева, в такому разі відбулося б неточне відображення медичного критерію обмеженої осудності, мова тоді йшла б винятково про хворобливі психічні розлади, тобто до стану обмеженої осудності могли б належати лише такі психічні процеси, які з позиції медицини трактуються як хворобливі. Не заперечуючи той факт, що в більшості ситуацій застосування категорії обмеженої осудності можна говорити про хворобливі процеси психіки, він вказує, що на здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними впливають і інші процеси, що не належать до хворобливих, наприклад, деякі дохворобливі стани, гострі реакції психіки на стрес, реактивні стани й інше [5, с. 416]. Ми також погоджуємось із цим підходом до визначення медичного критерію.

Термін «психічний розлад» являє собою досить широкомасштабне базове медичне поняття, що має, крім медицини (психіатрії), виходи в різні площини застосування (право, соціологія, психологія, педагогіка) та піддається чіткому понятійному визначенню [11, с. 14]. Тому законодавець цілком справедливо використовує термін «психічний розлад» на протизагагу термінам «психічна хвороба» чи «психічна аномалія».

Під психічними аномаліями розуміються всі ті психічні процеси, які характеризуються дисбалансом сил збудження і гальмування, свого роду відтінки людської норми, які здатні суттєво впливати на кримінальну відповідальність особи, що вчинила злочин і визнана осудною, на заходи та засоби профілактики, призначення покарання [12, с. 95].

Психічні розлади, що становлять медичний критерій, мають різноманітний характер. Сюди належать психопатії, посттравматичні стресові розлади, початкові стадії цереброваскулярної (судинної) енцефалопатії, легкі форми інтелектуального зниження, неврози, соматогенні невротичні синдроми та інше [13, с. 70]. До того ж, Н.Г. Іванов вважає, що в цей перелік необхідно додати типи характерів, які психологи називають крайніми, – холеричний і меланхолічний [14, с. 52], а також акцентуації характеру [15, с. 75]. Однак Б.А. Молчанов та Ю.С. Анциферова категорично проти цього заперечують [16]. При цьому важливо пам'ятати, що психічний розлад обмежено осудної особи, на відміну від розладу, характерного для неосудних, не має патологічного характеру.

Також поряд із юридичним та медичним критеріями обмеженої осудності деякі вчені, наприклад Н.А. Орловська, пропонували розглядати так званий клінічний критерій. Однак пропозиція про введення клінічного критерію була недостатньо обґрунтованою, тому що в самому медичному критерії містяться всі елементи психічного стану [17, с. 160].

Підсумовуючи наведене, вважаємо, що головною ознакою обмеженої осудності є можливість особи усвідомлювати свої дії (бездіяльність), керувати ними, але через психічний розлад у неї істотно обмежена здатність до повноцінної психічної діяльності.

Саме наявність здатності хоч і не повною мірою, але усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та керувати ними свідчить про те, що перед нами – особливий вид осудності як обов'язкової ознаки суб'єкта злочину, що не ви-

ключає кримінальну відповідальність за вчинений злочин [17, с. 162].

У зв'язку із законодавчим закріпленням обмеженої осудності, як доречно зазначає О.В. Зайцев, цілком природно виникло питання про призначення покарання обмежено осудним особам [18, с. 309]. Варто зазначити, що положення ч. 2 ст. 20 КК не конкретизують будь-які правила призначення покарання цим особам, а лише дають зрозуміти, що визнання особи обмежено осудною враховується судом під час призначення покарання і може бути підставою для застосування примусових заходів медичного характеру.

Вчені по-різному пропонують враховувати стан обмеженої осудності під час призначення покарання. Деякі з них виступають за пом'якшення покарання на підставі визнання особи обмежено осудною. До таких можна віднести О.В. Зайцева, Ю.К. Сущенко, В.С. Трахтерова, Г.І. Чечеля та ін. Так, О.В. Зайцев вважає, що кримінальна відповідальність особи, визнаної обмежено осудною, повинна наступати на загальних підставах, але суд під час призначення покарання повинен мати можливість поряд із відповідним покаранням застосувати примусові заходи медичного характеру, а самі психічні аномалії можуть також враховуватися судом як пом'якшувальні обставини на підставі ч. 2 ст. 66 КК, але ні за яких умов не можуть бути визнані обставиною, що обтяжує кримінальну відповідальність [18, с. 309].

Вбачається, що оцінка психічних аномалій як пом'якшувальної обставини заснована на тому, що через вплив на свідомість психічного розладу особа під час вчинення злочину була обмежена у можливості повноцінної усвідомлено-вольової поведінки. Тому суперечило би принципам рівності, справедливості і гуманізму ставити особу з дефектами психіки під час індивідуалізації покарання у ті ж умови, що і психічно здорових. Психічні аномалії впливають на оцінку особою умов дійсності. Особа приймає відповідно до цієї вже, можливо, необ'єктивної оцінки рішення про вчинення злочину і реалізує це рішення. Цей негативний вплив психічного розладу на детермінацію поведінки суб'єкта розцінюється як пом'якшувальна відповідальність обставина [10, с. 120].

Р.І. Міхеев, А.М. Халецький, А.А. Хомовський тощо не погоджуються з позицією щодо безумовного пом'якшення покарання обмежено осудним. Наприклад, В.Н. Кудрявцев вважає, що не можна всіх осіб із психічними аномаліями визнавати менш відповідальними за свої вчинки. Одним із них покарання має бути пом'якшено, а іншим можна призначити і більш суворе покарання, ніж психічно здоровим [19, с. 79]. Його підтримує С.Н. Шишков, зазначаючи, що в зарубіжній практиці є досвід визнання психічних аномалій обтяжувальною обставиною у зв'язку з тим, що на людину із психічними аномаліями лягає додатковий обов'язок контролю за своїми нездоровими пристрастями [20, с. 15].

Крім того, як стверджує Р.Р. Тугушев, через специфічність норми про обмежену осудність вона не може зводитися до однозначного пом'якшення покарання. Тому не потрібно у призначенні покарання судом враховувати психічний розлад, який не виключає осудності, як пом'якшувальну обставину, оскільки це може мати негативні наслідки в сенсі загальної та спеціальної превенції і викликати у громадян розрахунок на свідомо меншу міру покарання. На його думку, за вказаними підставами було б невиннованим внесення цієї обставини в перелік обставин, що пом'якшують покарання, оскільки в такому разі суд однозначно повинен пом'якшити покарання для особи, яка має розлади психіки, що далеко не завжди викликається необхідністю і може бути визнано правильним [21, с. 20].

Вважаємо, що підхід до оцінки обмеженої осудності як обтяжувальної обставини є однозначно неправильним. Згідно

з принципом гуманізму хвороба ніколи не повинна погіршувати становище особи, яка вчинила злочин, тому психічні аномалії не можуть розглядатися як обтяжуюча обставина [10, с. 116–125]. Тому саме позиція щодо пом'якшення покарання обмежено осудним, а не його обтяження видається більш обґрунтованою, оскільки ще І. Бентам та А. Фейєрбах нерозривно пов'язували осудність і провину, вважаючи, що той, хто несе на собі менше суб'єктивної провини, повинен нести і менше покарання. Цей зв'язок вони вбачали на основі ідеї про те, що психічно неповноцінна особа володіє меншою злою волею і, отже, вина її менша, тому вона повинна нести менше покарання.

Хоча С.В. Долгова безпідставно звертає увагу на те, що врахування судом обмеженої осудності у призначенні покарання повинно бути диференційованим. По-перше, вона може бути підставою для пом'якшення покарання тим чи іншим способом щодо підсудного (пом'якшити покарання, але в межах санкції статті, або призначити покарання умовно, визнавши обмежену осудність обставиною, що пом'якшує покарання). По-друге, інколи обмежена осудність може бути не прийнята судом до уваги під час визначення виду і розміру покарання (наприклад, у ситуації «самонакручування», «самопотурання», стану сп'яніння). Водночас обмежена осудність особи, яка вчинила злочин, як і сам по собі психічний розлад, що не виключає осудності, не може бути обставиною, що обтяжує покарання [22, с. 17].

Отже, неприпустимо розглядати стан обмеженої осудності як обтяжуючу обставину, оскільки значна кількість міжнародних та вітчизняних нормативно-правових актів прямо забороняють дискримінацію осіб у зв'язку із психічними захворюваннями. Зокрема, Загальна декларація прав людини (1948 р.), Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), Декларація про права розумово відсталих осіб (1971 р.), Декларація про права інвалідів (1975 р.), Конституція України, Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» тощо.

До того ж, з аналізу судової практики вбачається, що суди практично кожен раз визнають наявність у особи, яка вчинила злочинне діяння, психічного розладу пом'якшуючою покарання обставиною. Як приклад можна навести вирок Новозаводського районного суду міста Чернігова, в якому враховано обмежену осудність винного як пом'якшуючу обставину та призначено йому більш м'яке покарання, ніж передбачено законом із застосуванням ст. 69 КК України [23].

На думку С.В. Долгової, суд під час призначення покарання враховує не сам по собі психічний розлад особи, а її обмежену осудність [22, с. 17]. В.І. Колосова, навпаки, стверджує, що судом під час призначення покарання має враховуватися психічний розлад, що не виключає осудності, і лише тією мірою, в якій особа була обмежена у здатності усвідомлювати фактичний характер та суспільну небезпечність своїх дій або керувати ними через вплив на психіку цього розладу. Однак без спеціальних психологічних знань неможливо вирішити питання про встановлення наявності в особи психічного розладу, який не виключає осудності, оскільки воно належить до компетенції судово-психіатричної експертизи за участю психологів [10].

Із наведених законодавчих положень та наукових підходів до призначення покарання обмежено осудним проглядається наявність невизначеності в цьому питанні. Ми

підтримуємо думку тих вчених, які зазначають про неможливість розгляду обмеженої осудності як обтяжуючої обставини. Обмежена осудність має враховуватися судом лише як пом'якшуюча обставина і ні за яких умов не може бути обтяжуючою обставиною під час призначення покарання. Також вважаємо за необхідне законодавчо закріпити правила, відповідно до яких суд буде зобов'язаний призначати менший строк або розмір покарання, обираючи більш м'яке покарання для обмежено осудних осіб. Крім того, потрібно чітко встановити, наскільки меншим (на половину, дві третини чи три четверті) від строку та розміру, визначеного санкцією статті (частини статті) Особливої частини КК України, має бути покарання, що призначається вказаним особам. Проте такі пільгові спеціальні правила призначення не можуть бути застосовані до обмежено осудних, які умисно використали наявний стан обмеженої осудності для скоєння злочину з тим, щоби згодом мати можливість посилатися на нього як на обставину, що пом'якшує покарання.

У зв'язку із наведеним пропонуємо доповнити Розділ XI «Призначення покарання» КК України ст. 68-1 «Призначення покарання обмежено осудній особі» такого змісту: «1. Під час призначення покарання особі, визнаній судом обмежено осудною, суд не може розглядати обмежену осудність як обставину, що обтяжує покарання.

2. Особа, визнана судом обмежено осудною, не може бути засуджена до довічного позбавлення волі, а покарання у виді позбавлення волі не може бути призначене їй на строк, більший, ніж половина максимального строку, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу.

3. За вчинення злочину обмежено осудною особою строк або розмір інших видів покарання також не може перевищувати половини максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу.

4. Правила, передбачені частиною другою та третьою цієї статті, не застосовуються у разі, якщо буде встановлено, що особа умисно використала наявний у неї стан обмеженої осудності для скоєння злочину з тим, щоби згодом мати можливість посилатися на нього як на обставину, що пом'якшує покарання».

На нашу думку, нормативне закріплення таких правил призначення покарання обмежено осудній особі покладе край суперечкам щодо характеру їх урахування під час призначення покарання як обставини, що пом'якшує чи обтяжує покарання. До того ж, правова визначеність значно полегшить процес прийняття судом рішення про призначення покарання обмежено осудній особі.

Висновки. Незважаючи на запропоновані варіанти вирішення розглядуваної проблеми, питання про обмежену осудність, а відповідно – і про призначення покарання обмежено осудним певною мірою залишається відкритим [24, с. 129]. Під час призначення покарання такій категорії осіб має враховуватися вплив психічного розладу на конкретну злочинну поведінку, оскільки можливість пом'якшення покарання особі з психічними аномаліями пов'язується саме з обмеженням її інтелектуально-вольових здібностей щодо вчиненого злочину [25, с. 167]. Тому, призначаючи покарання обмежено осудній особі, суд має завжди пам'ятати про особливості, пов'язані з її кримінально-правовим статусом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Марчак В.Я. Кримінально-правове та психологічне значення і проблеми розмежування неосудності від осудності та обмеженої осудності// Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2008. – № 19. – С. 24–29.
2. Мультимедійний навчальний посібник: «Кримінальне право. Загальна частина» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.naiu.kiev.ua/books/mnp_krum_pravo_zag/Files/Lekc/T8/T8_P2.html.
3. Кримінальне право України: Загальна частина / В.І. Борисов, В.Я. Тацій, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-те вид., перероб. і допов. – Х.: Право, 2015. – 528 с.

4. Внукова Ю.А. Неосудність та обмежена осудність як кримінально-правові категорії // Вісник Академії адвокатури України. – Київ: Академія адвокатури України, 2014. – Т. 11, число 1 (29). – С. 139–147.
5. Зайцев О.В. Сутність та критерії обмеженої осудності // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002. – Вип. 17. – С. 414–418.
6. Курс уголовного права. Общая часть: Учение о преступлении / под ред. Н.Ф. Кузнецовой и И.М. Тяжковой. – М.: Зерцало, 2002: Т. 1. – 624 с.
7. Уголовное право России. Общая часть / под ред. А.И. Рарога. – М., 2007. – 496 с.
8. Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Лекции. В двух томах. – М.: Наука, 1994: Т. I. – 380 с.
9. Первомайский В.Б., Семенкова И.И. Современные подходы к решению проблемы ограниченной вменяемости // Архів психіатрії. – 2005. – Т. 11, № 1. – С. 47–51.
10. Колосова В.И., Поднебесный А.Н. Проблема уголовной ответственности лиц с психическим расстройством, не исключающим вменяемости, в современном уголовном праве России // Вестник Нижегородского университета им. Н.И.Лобачевского. Серия Право. Государство и право: итоги XX века. – Н.Новгород: Изд-во ННГУ, 2001. – Выпуск 2 (4). – С.116–125.
11. Ситковский Д.В. Преступность лиц с психическими расстройствами (По материалам Республики Дагестан): автореф. дис. ... канд. юрид. наук : (12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право) / Ситковский Дмитрий Вадимович ; ДГУ. – Махачкала, 2006. – 19 с.
12. Иванов Н.Г. Аномальный субъект преступления: проблемы уголовной ответственности. – М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1998. – 224 с.
13. Козаченко А.Я., Спасенников Б.А. Вопросы уголовной ответственности и наказания лиц, страдающих психическими расстройствами, не исключающими вменяемости // Государство и право. – 2001. – № 5. – С. 70–75.
14. Иванов Н.Г. Ограниченная вменяемость. Соотношение с невменяемостью / Н.Г. Иванов // Рос. юстиция. – 1994. – № 1. – С. 52–55.
15. Иванов Н.Г. Уголовная ответственность лиц с аномалиями психики / Н.Г. Иванов // Государство и право. – 1997. – № 3. – С. 72–79.
16. Молчанов Б.А., Анциферова Ю.С. Уголовная ответственность лиц с психическим расстройством, не исключающим вменяемости: вопросы теории и практики [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.law-n-life.ru/arch/183/183-16.PDF>.
17. Зайцев А.В. К вопросу о формуле ограниченной вменяемости // Проблеми законності: Республіканський міжвідомчий науковий збірник / Відп. ред. В.Я. Тацій. – Харків: Національна юридична академія України, 2002. – Вип. 57. – С. 156–162.
18. Зайцев О.В. Проблема назначения наказания ограничено вменяемым лицам // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2014. – № 29. – С. 308–311.
19. Уголовный закон. Опыт теоретического моделирования / Под ред. В.Н. Кудрявцева, С.Г. Келиной. – М.: Наука, 1987. – 276 с.
20. Шишков С.Н. Об ограниченной (уменьшенной) вменяемости / С.Н. Шишков // Рос. Юстиция. – 1995. – № 2. – С. 14–18.
21. Тугушев Р.Р. Невменяемость: уголовно-правовое значение и проблемы отграничения от вменяемости и ограниченной вменяемости: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : (12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право) / Тугушев Рустам Рашидович. – СГАП. – Саратов, 2002. – 20 с.
22. Долгова С.В. Проблемы уголовной ответственности лиц с психическим расстройством, не исключающим вменяемости: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : (12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право) / Долгова Светлана Владимировна. – КГУ. – Калининград, 2003. – 25 с.
23. Вирок Новозаводського районного суду міста Чернігова від 19.01.2016 р. у справі № 751/2997/15-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55101089>.
24. Пестов Д.А. Категория «ограниченной вменяемости» и проблемы её приминения в уголовном праве РФ / Д.А. Пестов // Социально-экономические явления и процессы. – 2010. – № 4 (020). – С. 127–130.
25. Ситковская О.Д. Психология уголовной ответственности. – М.: Норма, 1998. – 285 с.